
Het bewogen begin

In de serie 'Het bewogen begin' staan pioniers in de Christengemeenschap centraal: wat heeft hen bewogen en welke van hun impulsen zouden in onze tijd verder ontwikkeld kunnen worden?

Doorroeien: Over het leven van Eduard Lenz

door Mathijs van Alstein (student priesterseminarie Hamburg)

Het raadsel van onze individualiteit verbergt zich diep achter onze uiterlijkheid. Soms echter flakkert iets van ons ware wezen op aan de buitenkant en heel soms wordt precies op dat moment een foto van ons genomen. Op een foto van begin jaren veertig zien we Eduard Lenz (*18 juni 1901 - †8 november 1945) in een roeiboot tijdens zulk een onbewaakt ogenblik. Met krachtige handen trekt hij de boot vooruit; zijn blik is zwaarmoedig en er staat tegenwind, maar je voelt: deze man roeit door. En zo is het inderdaad geweest. Het leven van Eduard Lenz was moeilijk en misschien is geen van de eerste priesters zo zwaar op de proef gesteld als hij, maar opgeven ligt niet in zijn aard en doorgezet heeft hij tot aan zijn

dood, de dramatische finale in Siberië, waar hij uitgeput en uitgehongerd krepeert in een goederenwagon.

Wachten op een nieuwe kerk

Tot daar is het een lange weg geweest. Geboren in 1901, groeit Lenz op in de beschutte omgeving van een vooroorlogs dorp. Zijn kinderjaren worden gedomineerd door het katholicisme, dat hij diep in zich opneemt. Hij duikt helemaal onder in een boek met heiligenlevens, bouwt zichzelf een altaartje en gaat zelfs zo ver om op de koude grond naast zijn bed te slapen.

Deze ondertoon van diepe religiositeit zal nooit uit zijn leven verdwijnen, niet als hij filosofie gaat studeren en ook niet, als hij als twintigjarige de uitnodiging afslaat om deel te nemen aan de *Herbstkurs* in Dornach, waar Rudolf Steiner de opmaat voor de Christengemeenschap zal geven. In deze afwijzing kunnen we zelfs de bevestiging van zijn religiositeit zien, want zoals hij zelf zegt: "Wanneer theologen meedoen, is het al op voorhand verkeerd". Ware religiositeit wordt niet in abstracties gewon-

Eduard Lenz op het Starnberger meer, voorjaar 1940

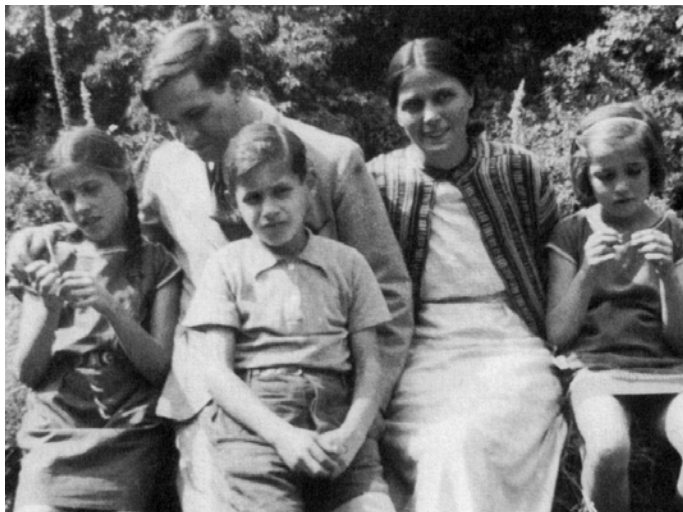
nen maar moet doorheen het levende denken gaan. Dat is zijn diepste overtuiging. "Zolang we onze gedachten niet beleven, komen we niet in geestelijke werelden. Voor we religie zeggen, moeten we denken, tot op het bot denken, heel ons leven op de gedachte instellen."

Tegelijkertijd is de noodzaak van een cultische vernieuwing hem echter net zo duidelijk. Het kind dat hij als jonge vader krijgt laat hij ongedoopt, want "we wachten op een

nieuwe kerk, ze moet komen, ze hangt in de lucht". Misschien is het precies het inzicht, dat deze nieuwe kerk geen exegeten maar denkers nodig heeft, dat hem over de streep trekt om uiteindelijk toch deel te nemen aan de wijdingsvoorbereiding in Breitbrunn, een jaar later. Hoe dan ook, als 21-jarige wordt Lenz gewijd en Emil Bock, die het waarneemt, schrijft later dat precies hij "als geen ander de afgrondelijke ernst" van dit moment beleeft.

Naar het Oosten

Van daar begint de moeizame weg, die zich decennia lang zonder rustpauze zal voltrekken. Lenz wordt uitgezonden naar Bochum, maar zijn gemeente blijft leeg. Er volgt een nieuwe uitzending naar Fürth, maar ook die is getekend door bittere armoede en eenzaamheid. Pas bij de uitzending naar Praag leeft hij op: in de beweging naar het Oosten vind hij zijn lotsmotief, de melodie van zijn leven. De Russen die hij in Praag ontmoet, geven hem een gevoel van zijn bestemming: "Temidden van de Russen heb ik eindelijk het gevoel op weg naar huis te zijn".

Eduard en Friedel Lenz met Sophie, Johannes en Ruth (omstreeks 1937)

De gemeente in Praag wordt gesticht, maar is ook daar geen onverdeeld succes. Voor de Tsjechen blijft Lenz een Duitser en financieel is er geen draagkracht. De jonge man wordt neerslachtig en heeft het gevoel voor de derde keer te falen: "Dat ik niets kan, niets ben, zie je daaraan, dat ik geen gemeente samenbreng". Deze stemming werkt zich al snel op zijn gezondheid uit en Lenz staat nu aan het begin van een lijdensweg. Hij krijgt een zware halsonsteking, die hem eerst een paar maanden – en zes jaar later zelfs voor enkele jaren – uit het beroep gooit. Merkwaardig genoeg is het precies in deze onmogelijke omstandigheden, dat hij zich profileert als een spreker die honderden mensen aantrekt, weliswaar niet in Praag maar wel in Duitsland.

Het ontgaat zijn collega's niet. Voor hen wordt hij, in de woorden van twee van hen, "een waarborg voor de Christengemeenschap", "de samenvatting en het middelpunt van het priesterschap". Lenz ontleent deze positie aan een trouw doorgevoerde studie van de bronnen van onze cultuur. Studeren is voor hem een vanzelfspre-

kende noodzakelijkheid: het ligt zowel in zijn aard als in de manier waarop hij zijn roeping begrijpt. Een priester moet in zijn ogen ook historicus, socioloog en filosoof zijn; niet om zich af te sluiten in een cocon van weten, maar om des te krachtiger de eigen tijd te kunnen trotseren. Wie in de periode tussen de twee Wereldoorlogen de wereld niet doorschouwt, kan aan die wereld alleen maar te gronde gaan. Lenz weet dat. Een waanzinnige inflatie kondigt in Duitsland de komst van het fascisme aan en in het Oosten zijn de communisten begonnen aan de industrialisering van Rusland. Alleen een wakker mens zal kunnen doorstaan wat komen gaat.

Lenz komt al spoedig met deze twee vijanden in aanraking. Zijn profiel steekt hij dan ook niet onder stoelen of banken. Al in 1932 publiceert hij 'Tegenstanders van het Christendom': over de beweging van de goddelozen, een brochure waarin hij met apocalyptisch bewustzijn ten strijde trekt tegen rassenleer, bolsjewisme en katholicisme. De prijs voor deze krasse taal zal hoog zijn, maar Lenz schrikt er niet voor terug die te betalen. Wanneer hij getuige is van een arrestatie op straat, zegt hij onomwonden: "Niet lang meer en dan is dit ook ons lot".

De kunst van het sterven

Dit lot wordt onontkoombaar in 1941, als de Christengemeenschap officieel verboden wordt en Lenz uit welingelichte bron verneemt, dat hij op de zwarte lijst staat. Om een deportatie te voorkomen meldt hij zich vrijwillig aan als soldaat. Hij wordt eerst naar Polen gestuurd om met een omweg over Frankrijk uiteindelijk in Tsjechoë gestationeerd te worden, waar hij aan het eind van het oorlog door het oprukkende Russische

leger krijgsgevangen genomen wordt.

Het is onmogelijk om niet diep bewogen te worden bij het verslag van zijn laatste maanden. Hoewel hij daar zelfs naar communistische maatstaven eigenlijk niet thuishoort, wordt Lenz tewerkgesteld in een van de zwaarste strafkampen van Siberië. Daar moet hij tot twintig uur per dag in de kolmijn werken, kniehoog in het water staand, zonder de verstrekking van vast voedsel. In december 1944, in een van zijn laatste brieven, schrijft hij: "Uiteindelijk is het soldatenleven toch een oefening in de kunst van het sterven".

Het zal niet bij een oefening blijven. Wegens totale uitputting wordt Lenz op de trein naar Duitsland gezet om daar in vrijheid gesteld te worden. Hij overleeft het transport niet en wordt begraven bij Omsk, in het Oosten tussen de Russen, het volk waarnaar zijn hart uitging. Over zijn laatste weken en dagen hangt een waas van martelaarschap, waar geen mensenoog meer doorheen kijkt. De heldere kracht echter waarmee hij zijn lot niet ontwijkt, maar in stilte op zich neemt, blijft een voorbeeld, vooral vandaag waar het levensdrama zich bij velen in de binnenwereld afspeelt, eerder dan in de buitenwereld zoals toen in de waanzinnige 20e eeuw.

Bronnen

- Gädeke, Rudolf. Die Gründer der Christengemeinschaft. Ein Schicksalsnetz, Dornach, 1992. Ebd., p.450.
- Huidekoper, Ellen. In silberner Finsternis - Eduard Lenz, ein Leben in den Umbruchen des 20. Jahrhunderts. Verlag Urachhaus, Stuttgart, 2003.
- Lenz, Friedel (red.). Eduard Lenz – Gelebte Zukunft. Aufsätze, Briefe, Dokumente. Verlag Urachhaus, Stuttgart, 1982.